

Zachycení nástupu A. Dubčeka a L. Svobody do funkcí v tehdejším českém tisku

Petr Bednařík, Fakulta sociálních věd UK, Praha

Ve dnech 19.–21. prosince 1967 probíhalo v Praze zasedání Ústředního výboru KSČ, na němž se mluvilo otevřeně o špatné hospodářské situaci Československa a krizi ve vedení strany. Prezident ČSSR a 1. tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný dosáhl přerušení jednání do začátku ledna, aby si připravil možný plán útoku proti svým kritikům. Nelze ale říci, že by v prosinci 1967 na základě zpráv v novinách mohli lidé v Československu očekávat brzkou změnu na postu 1. tajemníka ÚV KSČ. Z dnešního pohledu bychom předpokládali, že na zasedání ÚV KSČ budou přítomni redaktori ze všech médií, aby informovali podrobně čtenáře o celém průběhu zasedání. Realita byla ovšem jiná. Ve dnech 19. – 21. prosince 1967 v novinách informace o zasedání ÚV KSČ vůbec nenalezneme. Dne 22. prosince 1967 byla v novinách publikována pouze oficiální zpráva o zasedání ÚV KSČ: „Ve dnech 19. - 21. prosince t. r. se konalo zasedání ÚV KSČ. Projednalo otázky dalšího ekonomického rozvoje a vývoje životní úrovně. Dále se plénum ústředního výboru seznámilo s informací o některých mezinárodních jednáních za poslední období. Po diskusi přijal ÚV naší strany usnesení o úkolech rozvoje československého národního hospodářství a životní úrovně v roce 1968 a do roku 1970 a usnesení ke svolání konzultační schůzky komunistických a dělnických stran.“¹ To bylo vše. Nic podrobnějšího se čtenář nedozvěděl. Nebyla mu ani poskytnuta informace, že zasedání bude pokračovat hned na počátku ledna.

Dne 23. prosince 1967 noviny publikovaly výše uvedené ekonomické usnesení. Z něj se mohl čtenář dozvědět o problémech hospodářské politiky a postupu ekonomické reformy. Usnesení kritizovalo neplnění úkolů výstavby 460.000 nových bytů. Nezamlčovalo pokles reálné hodnoty peněz poskytovaných státem rodinám s dětmi i důchodcům, stagnaci dovozu zboží ze socialistických zemí. Usnesení dávalo za úkol zvýšit vývoz do kapitalistických zemí a přijmout opatření pro růst životní úrovně a osobních příjmů obyvatel. Usnesení však pouze konstatovalo špatný stav a určovalo úkoly na nejbližší období. Neukazovalo ale na viníky. V textu nebylo řečeno, kdo může za špatnou situaci československého hospodářství.² V novoročním projevu roku 1968 byl Antonín Novotný trochu jako kněžna Libuše, když prorokoval význam roku 1968: „Vstupujeme do roku, v němž nás čeká mnoho práce a také významné politické události. Bude to rok, jehož výsledky beze sporu ovlivní celý další vývoj republiky. Snažme se, abychom každý svou prací co nejvíce přispěli k upevnění naší socialistické vlasti, jednoty lidu, k dalšímu všestrannému rozvoji společnosti a k vytvoření

nových zdrojů našeho bohatství (...) Přejeme si všichni společně, abychom za rok žili radostněji a spokojeněji. Přejme si, aby naše republika vzkvétala k prospěchu nás všech a my žili v míru.³ První významná politická událost přišla již zanedlouho. Ve dnech 3. – 5. ledna 1968 pokračovalo zasedání Ústředního výboru KSČ, na němž byl Novotný za svoji politiku podroben kritice. Slovenští komunisté měli velké výhrady k tomu, jaký vztah Novotný dlouhodobě zaujímal ke Slovensku. Konflikt se vyostřil v roce 1967, když Novotný nesouhlasil s ústavním zákonem s textem „Hlavní město Slovenska je Bratislava.“ Na pokračujícím zasedání ÚV KSČ vystoupil Antonín Novotný se svým referátem, kde se mimo jiné vyjádřil i ke kumulaci funkcí: „Znovu opakuji, soudruzi, že spojení těchto funkcí v roce 1957 jsem se bránil, protože jsem si byl vědom toho, jaké úkoly a odpovědnost na sebe беру. V roce 1964 o tom ústřední výbor znovu jednal na základě zdůvodnění, které přednesl soudruh Hendrych. Já jsem nikdy nepokládal spojení obou funkcí za věčné. Mně je dnes, soudruzi, 63 let, a je proto pochopitelné, že jsem se nejednou nad touto věcí zamýšlel, a soudruh Hendrych to může potvrdit, v rozmluvách, které jsme spolu měli.“⁴ Výbor rozhodl ukončit kumulaci funkcí a rozdělit mezi dvě osoby posty prezidenta republiky a 1. tajemníka ÚV KSČ.

Z novin ale čtenář nemohl vůbec získat dojem, že v Praze probíhá zasedání ÚV KSČ, které zcela zásadně změní politiku KSČ. Ve dnech 3.–5. ledna lidé informace o zasedání v tisku nenalezli. Na prvních stranách novin byla témata jako 8 let Východoslovenských železáren, kultura odívání, výstavba metra, výstava známek Praga 68, narození medvěda v Českém Krumlově, ale o zasedání ÚV KSČ noviny nic nepsaly.

Dne 5. ledna 1968 skončilo Novotného působení ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. Jeho nástupcem byl zvolen Alexander Dubček, 1. tajemník ÚV KSS. Čtenář musel být překvapen, když se 6. ledna na titulních stranách všech novin objevila zpráva o zasedání ÚV KSČ a odchodu Novotného z postu prvního muže strany. Ústřední výbor KSČ podle zprávy zhodnotil současnou vnitrostranickou situaci, ukázal na existující nedostatky v metodách a stylu práce, ve vnitrostranickém řízení a v konkrétním uplatňování zásady demokratického centralismu a stranické demokracie. Diskuse byla obšírná, zúčastnila se jí naprostá většina členů a kandidátů ÚV. „Na základě celkové koncepce naší politiky, směřující k vytvoření hluboce demokratické a rozvinuté socialistické společnosti v souladu s nastupujícím procesem demokratizace ve státně politické oblasti, v zájmu dělby práce a nových vztahů mezi vrcholnými stranickými a státními orgány a pro zvýraznění významu prezidentské funkce, jakožto symbolu dělnické a socialistické moci v tomto státě, rozhodl se ústřední výbor rozdělit funkci prezidenta republiky a prvního tajemníka ÚV KSČ. Z těchto důvodů plénum

ÚV KSČ schválilo na základě vlastní žádosti s. A. Novotného, aby jako president ČSSR byl uvolněn z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ. (...) Ústřední výbor oceňuje vysoce záslužnou a obětavou práci, kterou v tomto složitém a náročném období soudruh Novotný v čele ÚV KSČ vykonal ku prospěchu strany a republiky a poděkoval mu za ni.“⁵ Z usnesení tedy měli občané získat pocit, že odchod z čela strany je vlastní rozhodnutí A. Novotného, když pochopil nutnost změn. Nebylo uváděno, že fakticky Novotný musel z funkce odejít na základě rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ.

Noviny informovaly 6. ledna na první straně, že ÚV KSČ do funkce 1. tajemníka jednomyslně zvolil Alexandra Dubčeka. Podle zprávy ze zasedání ÚV KSČ byla v jeho osobě zachována kontinuita stranického vedení a zhodnoceny zkušenosti z dlouholeté stranické práce. „Všechna opatření ústředního výboru směřují k posílení naší strany, naší republiky a sledují jediný cíl: upevnit jednotu strany a jejího vedení, přísně dodržovat leninské normy stranické práce, zvýšit akceschopnost strany (...) Jednání ÚV KSČ vyústilo v duchu naprosté jednoty a semknutosti, jak to odpovídá revolučním tradicím naší strany a velikosti úkolů současné doby. Zasedání ústředního výboru bylo zakončeno Internacionálou.“⁶

Na prvních stranách novin deníky uveřejnily 6. ledna podrobný životopis Alexandra Dubčeka doplněný jeho fotografií, i když ne úplně současnou. Fotografie zachycovala Dubčeka o několik let mladšího. Noviny publikovaly také blahopřejný dopis ÚV Komunistické strany Sovětského svazu podepsaný Leonidem Iljičem Brežněvem.

Ve dnech 7. a 8. ledna v novinách nalezneme informace o blahopřejných telegramech vedení bratrských komunistických stran, přičemž je vždy zdůrazněno přání dalšího rozvoje bratrských vztahů.⁷ Zajímavější byly z hlediska hodnocení nástupu Dubčeka do funkce informace, jak na tuto politickou změnu reagovalo zahraničí. Podle agenturní zprávy Československé tiskové kanceláře věnoval pozornost této události celý světový tisk. Konkrétně ale ČTK citovala pouze z ústředních deníků zahraničních komunistických stran. Podle francouzského *l'Humanité* je komuniké ÚV KSČ svědectvím realismu vedení KSČ. Nástup Dubčeka vytvoří podmínky pro upevnění československé společnosti a řešení slovenské otázky. Italský deník *Unita* napsal, že přijaté usnesení dává pocit nového politického stylu v Československu a zvýšení úlohy ÚV KSČ. Podle jugoslávského tisku bylo zasedání významné pro další hospodářský a politický život ČSSR a má dalekosáhlý význam pro budoucí práci strany a její vztah ke státním a ostatním orgánům. Rozsáhlejší komentované informace přinášely v zahraničí „buržoazní noviny a agentury britské, italské, francouzské a spojených států.“, ty už však noviny necitovaly.⁸

Novotného odchod z funkce deníky bezprostředně nekomentovaly, nerozebíraly důvody usnesení ÚV KSČ o rozdělení funkcí. Až Rudé právo uveřejnilo 10. ledna text Jana Fojtíka s názvem „Předpoklady cílevědomé dělné politiky“, který představoval značně taktické hodnocení politických změn. Opatrnost můžeme spatřovat ve faktu, že ani jednou se v textu neobjeví jméno Novotný a jen jednou jméno Dubček. Přitom si čtenář v kontextu musel jméno Novotný dosadit. Fojtík totiž ve svém komentáři upozorňoval, že je nepřípustné vnášet neshody a vzájemnou nedůvěru mezi Čechy a Slováky, mezi socialistické národy a národnosti. Politika musí podle Fojtíka čelit tříštění sil a rozptylování prostředků, když se rozhoduje a postupuje bez ohledu na zájem společenského celku. Socialistická demokracie nesmí být v žádném případě nástrojem rozněcování sporů, ale být naopak spojena s efektní praktickou součinností lidí, i když jsou různých názorů. Společenský zájem nemůže být obětován úzkým zájmům kohokoli. Orgány strany nemohou nahrazovat odpovědné řídicí instituce státní a hospodářské, ale musí být naopak prvním kritikem nepřiměřených a neodborných zásahů. Je zkrácením vedoucí úlohy strany a demokratického socialismu, když existuje tlak autority, mechanické vztahy příkazování a podřízení. Zvýšené nároky na řízení je nutné promítnout do kádrové práce. Vedoucí místa ať zastávají lidé, kteří jsou schopni si osvojit metody odpovídající současným požadavkům. Členové strany by měli mít podle Fojtíka odvahu otevřeně kritizovat soudruhy, kteří nejsou schopni přehodnotit svou dosavadní práci a nestačí na nové úkoly. Musí existovat odvaha vyměnit méně schopné pracovníky schopnějšími. Fojtík požadoval zkvalitnění činnosti ÚV KSČ, respektování zásad vnitrostranické demokracie, posílení kolektivního vedení celé KSČ. Podle Fojtíka bylo nepřípustné zanášet nesoudružské vztahy mezi komunisty. Přílišná kumulace funkcí, zejména v centru, nepřispívá ke kvalitě práce. Spojení nejvyšší státní a stranické funkce je nad síly jednotlivce. Funkce 1. tajemníka vyžaduje plného člověka, má-li být vykonávána vždy s potřebnou koncepčností, smyslem pro kolektivnost, citlivým a vrcholně odpovědným přístupem k názorům a návrhům ostatním.⁹

Ve dnech 11. a 12. ledna následně vycházely v novinách texty, které informovaly, že různé krajské a okresní výbory KSČ na svých schůzích podpořily usnesení ÚV KSČ a vyjádřily souhlas s rozdělením funkcí prezidenta a 1. tajemníka strany.

V následujících týdnech se v tisku osoba Antonína Novotného neobjevovala příliš často. Informace o něm měly souvislost hlavně s výkonem prezidentské funkce (zasílání blahopřejných telegramů, přijímání návštěv). Nenajdeme ale texty, které by hodnotily politickou činnost Novotného v minulých letech. Deníky uveřejňovaly dopisy čtenářů, kteří souhlasili s rozdělením funkcí, ale nikdo neanalyzoval konkrétně, jak se kumulace funkcí u

Novotného konkrétně negativně projevovala. Nikdo také nerozebíral, proč celých 10 let neměl Ústřední výbor KSČ problém s tím, že Novotný vykonával obě funkce a proč až po tak dlouhé době došel k názoru, že tento systém se musí změnit.

Média v tomto období byla stále pod dohledem cenzury, která byla oficiálně zavedena tiskovým zákonem č. 81/1966 Sb. Tento zákon změnil název cenzorského úřadu z dosavadní Hlavní správy tiskového dohledu, jejíž existence neměla oporu v zákoně, na Ústřední publikační správu a byl mu vládou udělen i nový statut nařízením č. 119 z roku 1966.¹⁰ ÚPS vykonávala předběžnou cenzuru. Média ovšem na počátku roku 1968 procházela rychlou proměnou. Novináři již v únoru požadovali zrušení Ústřední publikační správy a zajištění skutečné svobody projevu. Předsednictvo ÚV KSČ zrušilo 4. března 1968 své usnesení ze srpna 1966 o úkolech Ústřední publikační správy. Existence předběžné cenzury tak v březnu 1968 fakticky skončila. Ústřední publikační správa sice dále existovala, ale již ne v působnosti ministerstva vnitra a bylo jí stanoveno vyslovovat zákaz uveřejnění informací pouze v případech porušení státního tajemství, jinak byla odpovědnost přenechána šéfredaktorům. (Ústřední publikační správa byla zrušena 13. června 1968.¹¹) Média již tedy mohla psát svobodně. Výsledkem bylo, že se v nich začala objevovat doposud tabuizovaná témata. Média se například pustila do nového zjišťování okolností smrti ministra zahraničních věcí Jana Masaryka. Novináři psali o politických procesech stalinistické éry, o poměrech ve věznicích v 50. letech, o životních osudech našich západních vojáků. Ukázkou svobodného projevu médií byla causa Jana Šejny, generálmajora Československé lidové armády, tajemníka hlavního výboru KSČ na ministerstvu národní obrany a poslance Národního shromáždění, který emigroval 27. února s diplomatickým pasem přes Itálii do USA, když generální prokurátor požádal Národní shromáždění o souhlas s vydáním Šejny k trestnímu stíhání za machinace s obilovinami Vojenských lesů a statků. Generál Šejna se znal velmi dobře se synem Antonína Novotného. V novinách se o přímém spojení prezidenta Novotného se Šejnou ale nepsalo.

V polovině března 1968 již byla Novotného pozice neudržitelná. Tlaku na jeho abdikaci napomohla i média. Informovala o usnesení okresních konferencí KSČ, která vyzývaly Novotného k odchodu. Stejně tak publikovala výzvy jednotlivých výborů Národního shromáždění.

Rudé právo 18. března na titulní straně v článku o usneseních okresních konferencí strany napsalo, že: „Antonín Novotný ztratil spojení s dělnickou třídou a ostatními vrstvami naší společnosti. Svým počínáním a nedůstojným vystupováním, zejména na Slovensku, narušil bratrské spojení mezi Čechy a Slováky a ztratil důvěru v řadách komunistů.“¹²

Také 19. března Rudé právo informovalo o stranických konferencích, na nichž zazněly požadavky na odchod Antonína Novotného. V textu „Zásadní a ostře kritický duch konferencí“ se mohli čtenáři dozvědět, jak na jihlavské konferenci mluvil o Novotném jeden z jeho nejbližších spolupracovníků - ideologický tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych: „K vývoji postojů soudruha Novotného bych řekl, že se konflikt vyhrotil v posledním roce. V posledních dvou letech si stačil sám, tajemníci se za tu dobu společně sešli jen jednou. Soudruh Novotný se v práci stále více izoloval, jednal s každým zvlášť.“¹³ Jihlavští delegáti napsali Novotnému dopis s výzvou, aby veřejně vystoupil a zaujal stanovisko k současné situaci.

Dne 21. března Rudé právo v textu „Předsednictvo NS projednalo politickou situaci v zemi“ čtenáře informovalo, že členové průmyslového výboru Národního shromáždění požadovali jednomyslně odchod Antonína Novotného z politického života. Dále také předsednictvo Ústřední rady odborů vyzvalo Novotného k abdikaci, aby byl zajištěn plný rozvoj obrodného procesu.¹⁴ Texty s výzvami pokračovaly i 22. března. Také poslanci výboru pro investiční výstavbu, stavebnictví a zdravotnictví Národního shromáždění se připojili k požadavku na odstoupení prezidenta Antonína Novotného z funkce.¹⁵

V rozhovoru s docentem Jánem Grónským deník Mladá fronta rozebíral možnosti odvolání Antonína Novotného z funkce. Grónský vyjádřil tento pohled: „Osobně se domnívám, že řešení otázky odchodu nynějšího prezidenta z funkce není otázkou především ústavně právní. Je to otázka politická a její řešení bude podle mého soudu hlavně v rukou ÚV KSČ.

Konkrétně to znamená, že dosavadní prezident bude muset respektovat přání veřejnosti a širokých mas a v konečné fázi názor většiny nejvyššího stranického orgánu – ÚV KSČ.

Dojde-li tato většina k názoru, že Antonín Novotný nemá dále vykonávat funkci prezidenta, jsem přesvědčen, že formou řešení pak bude rezignace.“¹⁶

V pražském Parku kultury a oddechu Julia Fučíka se 20. března konalo shromáždění „Mladí se ptají“ za účasti 20.000 lidí, kteří přijali výzvu Antonínu Novotnému, aby odstoupil z funkce. Mladá fronta 22. března uveřejnila na titulní straně „Dopis Národnímu shromáždění“, v němž mládež vyzvala Národní shromáždění k řešení situace, která byla dle mladých lidí neudržitelná, protože Antonín Novotný se ve své funkci „dotkl cti jednoho ze dvou našich národů a jeho postoj v této vážné chvíli je svědectvím nepochopení potřeb doby a naší republiky.“¹⁷

Předsednictvo ÚV KSČ na své schůzi 21. března vyslovalo souhlas se žádostí A. Novotného o uvolnění z funkce prezidenta. Následující den Novotný rezignoval a současně v též den jeho syn Antonín požádal o uvolnění z funkce generálního ředitele podniku zahraničního obchodu Artia.¹⁸

Dne 22. března zaslal Antonín Novotný poslancům Národního shromáždění dopis, v němž rezignoval na funkci prezidenta republiky ČSSR. Důvody svého rozhodnutí vyjádřil slovy, že vychází z nynější vnitřní situace v republice a abdikuje po zralé úvaze.¹⁹

Deník Rudé právo vyšel 22. března dvakrát. Redakce toho dne připravila vedle běžného ještě zvláštní vydání speciálně o Novotného abdikaci. V tomto vydání vyšla anketa, jejíž respondenti vyslovovali své názory na odchod Novotného z funkce. Mohli bychom zde uvést v souvislosti s Novotného osobou slova „světská sláva, polní tráva“. Všichni respondenti vyslovovali spokojenost s Novotného odchodem. Odpovídali lidé různých profesí včetně politiků. Některé názory byly značně nekompromisní. Lidé náhle mluvili otevřeně o politikovi, u nějž jim bylo jasné, že jeho politická éra skončila. Několik příkladů. Filozof Miroslav Jodl: „Nevytýkám Antonínu Novotnému, že dělal chyby, poněvadž chyby dělá každý z nás. Vytýkám mu, a osobně stojím za tou výtkou, že se dopustil zločinu vůči českému a slovenskému národu. Rád bych s Antonínem Novotným veřejně v televizi diskutoval, například na témata o demokracii, bytové otázce a justičních vraždách.“ Herečka Jana Brejchová: „Teď jde o to, aby to vzal někdo, kdo je chytrý, rozumí tomu a bude to dělat daleko líp. Už dávno lidé věděli, že to dělal úplně špatně.“ Rychle zareagoval i politický „chameleon“ Zdeněk Fierlinger, který ve své politické kariéře vždy věděl, jak reagovat na nastalou situaci. „Jsem přesvědčen, že není u nás soudného člověka, který by neuvítal abdikaci A. Novotného na funkci prezidenta. Muže s manýrami absolutního vládce, který se opíral o falešný argument, že jedině on hájí zájmy dělnické třídy proti ostatním vrstvám.“²⁰ Po Novotného odstoupení se rozběhla ve společnosti velmi živá diskuse o kandidátech. Diskutovalo se všude a také noviny přinášely informace o možných kandidátech. Poprvé při prezidentské volbě nebyl jasný kandidát. Občané diskutovali na veřejných schůzích, v debatních kroužcích. Mladí lidé chtěli na Hrad spíše někoho mladšího, například Čestmíra Císaře, bývalého ministra školství a kultury z let 1963-1965 a poté velvyslance v Rumunsku. Císař si v době své ministerské funkce získal respekt mladých lidí. V polovině března 1968 se z Rumunska vrátil a byl pověřen v aparátu ÚV KSČ řízením úseku školství, kultury a vědy. Noviny publikovaly 23. března zahraniční ohlasy na odchod Novotného z funkce prezidenta. „Agentura AFP: Novotného demisií končí jedna epocha československé historie. (...) Reuters: Prosazováním demokratického komunismu chce Dubček zapojit národ do rozhodování a zničit hrozivou letargii. New York Times: V Československu se na každém kroku cítí uje vývoj nové jednoty (...) Times: Československou diskusi ovlivňují demokratické tradice země, dosažená životní úroveň a tradičně silná komunistická strana. Proto může jít Československo po nových cestách bez nebezpečí.“²¹

Dne 24. března se na první straně Rudého práva objevil článek „S generálem Ludvíkem Svobodou – o svobodě“. Přitom prezidentská kampaň se teprve rozbíhala. Generál Svoboda se vyjádřil k budování demokratické společnosti. „Skoncuje jednou provždy s podprůměrem a průměrem v celém politickém a společenském systému, nastolme takový režim, kde kvalita vždy převýší kvantitu!“²² O volbě prezidenta ovšem nebyla v rozhovoru žádná zmínka.

V Rudém právu bylo téhož dne jméno Ludvíka Svobody uvedeno jako jméno kandidáta, kterého navrhli zástupci Přípravného výboru českého domácího odboje a českých partyzánů, kteří zaslali dopis 1. tajemníkovi ÚV KSČ A. Dubčekovi. Kromě jmen v něm byly vyjmenovány charakteristiky požadované u nového prezidenta: „...aby do čela našeho státu byl Národním shromážděním zvolen člověk s čistým štítem a čistýma rukama, kterého si váží všichni poctiví občané tohoto státu, všechny vrstvy našeho národa, člověk, který svým životem představuje revoluční obsah socialistického a demokratického vývoje v naší společnosti. Jsme toho názoru, že do čela našeho státu má být postaven především člověk, který je výrazným a nejaktivnějším představitelem obrodného procesu.“²³

Mladá fronta 24. března na první straně v textu „Návrhy na prezidenta“ také informovala o možných kandidátech. „Zástupci přípravného výboru českého domácího odboje a českých partyzánů odeslali prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi dopis, v němž jej informují o své schůzi, kde projednali otázku volby nového prezidenta ČSSR. Navrhují 3 kandidáty: Smrkovský, Novomeský, Svoboda.“²⁴ Následujícího dne Mladá fronta napsala, že lidé, kteří svými názory a svým postavením bránili pozitivním proudům, pozvolna odcházejí.²⁵ Mladá fronta publikovala také komentář Miroslava Hájka o budoucím prezidentovi. Podle Hájka to měla být osobnost, která je známá oběma národům, těší se jejich důvěře a má dobré jméno v zahraničí.²⁶

Již 24. března se Svobodovo jméno objevilo v českém tisku také v souvislosti se zahraničními reakcemi na odstoupení Novotného. Deník New York Times zmínil Svobodu jako kandidáta, který odpovídá parametrům nového prezidenta: „Podle listu New York Times bude novým presidentem nepochybně rovněž reformista, Čech, a patrně nepolitická a všeobecně známá osoba; často se objevuje jméno Ludvíka Svobody.“²⁷

Zemědělské noviny uveřejnily 26. března úvahu, kdo by se mohl stát novým prezidentem. Generála Ludvíka Svobodu uvedly jako jednoho z možných kandidátů. „Kdo to bude? – visí na rtech národu po letech politické pasivity, občanské lhostejnosti a nejčastějšího úsloví ‘však oni si to udělají, jak budou chtít’. Ale od ledna prokazatelně politická aktivita lidí znovu povstává. Jako první se projevil ÚV Svazu protifašistických bojovníků a přišel už v den abdikace A. Novotného s návrhem na Ludvíka Svobodu.“²⁸

Krátká poznámka v Mladé frontě 27. března informovala, že Ústřední výbor Československého svazu mládeže navrhl na prezidenta Čestmíra Císaře. Okruh možných kandidátů se podle Mladé fronty rozšířil také o jména Jiří Hanzelka, Gustáv Husák, Ota Šik.²⁹ Na páté straně zveřejnila Mladá fronta průzkum veřejného mínění, který prokazoval nebývalý zájem o politiku. Odchod Novotného z funkce prezidenta republiky podpořilo 82 % dotázaných.³⁰

Lidová demokracie přišla 27. března s úvahou „Koho na presidentský úřad?“ V ní zmiňovala čtyři možné kandidáty – Ludvíka Svobodu, Josefa Smrkovského, Ladislava Novomeského a Čestmíra Císaře. „Hlavou státu, kterou zanedlouho zvolí Národní shromáždění, bude nepochybně příslušník komunistické strany. Je to rozumné a správné. Komunistická strana je největší a vedoucí silou našeho politického života, v jejích řadách jsou nejzasloužilejší bojovníci za naši národní svobodu i výkvět naší inteligence.“³¹

Ve čtvrtek 28. března Rudé právo a Lidová demokracie zveřejnily preference veřejností navrhovaných osobností. Telegrafický průzkum uskutečnil Ústav pro výzkum veřejného mínění Československé akademie věd. „Ukázalo se však, na rozdíl od jiných otázek, že názor občanů není dosud zcela ustálen. Dokazuje to například, že jedna čtvrtina dotazovaných neuvědla žádnou konkrétní osobnost, odpovědi na dotaz byly rozdílné. Bylo uvedeno celkem 21 osobností na funkci prezidenta.“ Z 21 jmenovaných osobností byl Svoboda s 11 % na druhém místě spolu s Císařem. Nejvíce příznivců měl Josef Smrkovský, kterého chtělo do funkce prezidenta 15 % respondentů.³² Svobodné slovo přineslo text s titulkem „Ve středu pozornosti: Ludvík Svoboda“, v němž deník napsal: „Armádní generál Ludvík Svoboda žije v srdcích nás všech, kteří si ho dobře pamatujeme v roce 1945 po návratu do vlasti, o jejíž osvobození se tolik zasloužil. (...) Stal se ztělesněním hrdinství, zkušeností velkého vojáka, kterého zdobí nejen vysoká vyznamenání, ale i šlechtnost, dobrota v tváři a šediny zralého člověka.“³³ V těchto novinách proběhla anketa, koho by čtenáři Svobodného slova volili do funkce prezidenta. Zde nejvíce hlasů dostal nejmladší kandidát - cestovatel Jiří Hanzelka.³⁴

Dne 28. března zasedal Ústřední výbor KSČ. Na plénu vystoupil Alexander Dubček.

Akcentoval nutnost rychlé volby nového prezidenta, aby se upevnila autorita státu. Mluvil o významu presidentské funkce, nutnosti jejího posílení, tradici v národní kultuře. Oznámil, že kandidátem Národní fronty bude Ludvík Svoboda. Dubček uvedl důvody pro zvolení Svobody: osobnost, která je veřejnosti známá dlouhá léta, s historickými zásluhami, legionář z první světové války, jehož rodina prožila nacistickou perzekuci, člen košické vlády Národní fronty a v padesátých letech člověk postižený represemi. Dubček se vyjádřil i ke Svobodovu

vysokému věku a argumentoval vyšetřením v Ústřední vojenské nemocnici v Praze, kde byl Svoboda shledán způsobilým k vykonávání funkce prezidenta.³⁵

Vedle Svobody se objevila ještě jména Smrkovský a Císař, který svou kandidaturu bez rozpaků odvolal ve prospěch Svobody. To samé udělal i Smrkovský, který byl velmi vážným kandidátem. Při hlasování ÚV KSČ dostal Svoboda 105 hlasů ze 107 přítomných. Dubček navrhl pak Smrkovského do předsednictva ÚV KSČ. Císař byl zvolen členem sekretariátu a tajemníkem ÚV KSČ. Svoboda tak byl jediným kandidátem prezidentské volby.³⁶ Na tuto situaci vzpomíná Čestmír Císař ve svých pamětech. „Schválení L. Svobody za kandidáta KSČ pro volbu presidenta republiky bylo zapotřebí oznámit veřejnosti a také je obhájit.

Z rozhodnutí PÚV jsme šli spolu se Smrkovským promluvit do večerního pořadu televize. Před Besedou ve Vladislavově ulici i uvnitř budovy bylo jako ve včelím úle. Nikdo z nás neměl nic připraveno a bylo nutno improvizovat v živém vysílání. První hovořil Smrkovský, ale překvapil mě stručností svého sdělení o jednání pléna ÚV a dodatkem, že podrobnosti řeknu já. Byl jsem tím poněkud zaskočen, ale snažil jsem se uvést všechny argumenty zdůvodňující Svobodovu kandidaturu. Podnes si pamatuji, že zvenčí doléhal do studia hluk z davu zaplňující takřka celou ulici před Besedou. Konala se tam demonstrace několika set lidí. Prosil jsem Smrkovského, aby k nim promluvil, ale ten opáčil: „Nechtěj mě, volají tebe!“ Vystoupil jsem tudíž na parapet jednoho z oken studia a do mikrofonu pronesl prosbu, aby pochopili, že jsem se vrátil do vlasti k práci v oblasti, která je mi nejbližší a právě tam chci být prospěšný při prosazování obrodných reforem. Na Hrad patří se svými zásluhami a vlastnostmi L. Svoboda. Lidé z davu mne přerušovali a trvali na mé kandidatuře. Neměl jsem ponětí, že několik tisíc lidí se shromáždilo již předtím k demonstraci v centru města a před budovou Národního shromáždění. Nesli transparenty, provolávali hesla a skandovali „Císař, Císař!“, jak jsem se druhý den dočetl v novinách. Z mítinku vzešla delegace k předsedovi NS B. Lašovičkovi, který ji však upozornil, že jsem týž den vystoupil na plénu ÚV, podpořil L. Svobodu a prohlásil oblast vědy a kultury za nejvhodnější pole své působnosti.“³⁷

V pátek 29. března, den před samotnou volbou, se v denících objevily oficiální informace o kandidatuře armádního generála Svobody na funkci prezidenta republiky. Noviny informovaly, že na čtvrtěčném plenárním zasedání ÚV KSČ Alexander Dubček tlumočil ústřednímu výboru jednomyslný návrh předsednictva ÚV KSČ, aby schválil jako kandidáta na funkci prezidenta republiky Ludvíka Svobodu.

Svobodné slovo informovalo 30. března o návštěvě u Ludvíka Svobody. Na otázku redaktorů, zda má nějaké přání, odpověděl: „Svou funkci bych chtěl vykonávat tak, aby všichni občané bez rozdílu mohli pohlížet na náš prezidentský úřad s hrdostí jako na symbol československé

státnosti a samostatnosti.³⁸ Svobodné slovo také zveřejnilo výsledky výzkumu veřejného mínění, koho by lidé volili do funkce prezidenta. Na prvním místě již byl s 23 % Ludvík Svoboda.

Volba prezidenta se konala dne 30. března 1968 ve Vladislavském sále Pražského hradu. Při příchodu poslanců Národního shromáždění do Vladislavského sálu byla atmosféra velmi bouřlivá. Studenti stáli na druhém nádvoří a vytrvale požadovali, aby se volby zúčastnil jako kandidát i Čestmír Císař. Ten musel znovu mezi ně a objasňoval jim své rozhodnutí nekandidovat.³⁹ Pro zvolení Ludvíka Svobody prezidentem Československé republiky hlasovalo 282 poslanců z 288, šest poslanců se zdrželo hlasování.

V neděli 31. března měly všechny deníky na první straně zprávy o volbě nového prezidenta. Rudé právo informovalo, že „výsledek volby doprovodili všichni poslanci a hosté dlouhým, stále silícím potleskem.“⁴⁰ Po složení slibu absolvoval Ludvík Svoboda přehlídku Hradní stráže. Pak přijal členy předsednictva Národního shromáždění, vlády, předsednictva Slovenské národní rady a diplomatického sboru v reprezentačních místnostech Hradu. Posléze promluvil z balkónu na třetím nádvoří Pražského hradu k občanům.⁴¹ Deníky shodně vítaly výsledek volby nového prezidenta.: „V Ludvíku Svobodovi opět přichází na Hrad osobnost hluboce lidská, vřelá, upřímná, otevřená a charakterově čistá“⁴² Všechny listy se shodovaly v názoru, že na Pražský hrad přichází politik, který bude svoji funkci vykonávat dobře. Jako dovětek můžeme uvést zprávu Rudého práva z 5. dubna 1968 o zvolení nového předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. Na tomto zasedání se Antonín Novotný vyjádřil ke své činnosti. „Přihlásil se k závěrům lednového zasedání ÚV KSČ. Hovořil o vývoji uplynulých 20. let, o jeho kladech i nedostacích a v této souvislosti připomněl význam závěrů XIII. sjezdu strany. Uvedl, že v minulých letech se staly i vážné chyby a deformace. Za největší z nich označil nezákonnosti z 50. let, jež zůstanou temnou skvrnou v naší poválečné historii. Soudruh Novotný se pak sebekriticky vyslovil k vlastnímu podílu na nedostacích a chybách a odmítl pověst, že v době konání prosincového a lednového pléna ÚV KSČ chtěl jakkoliv zneužít armády.“⁴³

Na příkladu nástupu A. Dubčeka a L. Svobody do funkcí můžeme ukázat, jak se v prvních měsících roku 1968 změnilo fungování médií. Při odchodu A. Novotného z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ média nepřinášela informace o okolnostech výměny na tomto postu. Nepouštěla se ani do jejího komentování. V březnu již byla situace zcela odlišná. Média se zapojila do tlaku na Antonína Novotného, aby rezignoval na funkci prezidenta. Poté se účastnila diskuse, kdo by byl ideálním kandidátem na tento uvolněný post. Média přinášela

informace o možných kandidátech. Posléze vyjádřila přesvědčení, že Ludvík Svoboda bude dobrým prezidentem Československa.

Poznámky:

- 1) Zpráva o zasedání ÚV KSČ. *Rudé právo*, 22. 12. 1968, roč. 48, č. 352, s. 1.
- 2) Z usnesení ÚV KSČ o úkolech rozvoje československého národního hospodářství a životní úrovně v roce 1968 a do roku 1970. *Rudé právo*, 23. 12. 1967, roč. 48, č. 353, s. 1.
- 3) Novoroční poselství A. Novotného. *Rudé právo*, 2. 1. 1968, roč. 48, č. 1, s. 1.
- 4) FELCMAN, Ondřej. *Vláda a prezident: období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 8., sv. 1. Brno: Ústav pro soudobé dějiny a Doplněk, 2000, s. 79.
- 5) Zpráva o zasedání ÚV KSČ. *Rudé právo*. 6. 1. 1968, roč. 48, č. 5, s. 1.
- 6) Zpráva o zasedání ÚV KSČ. *Rudé právo*. 6. 1. 1968, roč. 48, č. 5, s. 1.
- 7) ČTK. Blahopřání bratrských stran A. Dubčekovi. *Rudé právo*, 7. 1. 1968, roč. 48, č. 6, s. 1.
ČTK. Další blahopřání A. Dubčekovi. *Rudé právo*, 8. 1. 1968, roč. 48, č. 7, s. 1.
- 8) Ohlas na zasedání ÚV KSČ ve světě. *Rudé právo*, 8. 1. 1968, roč. 48, č. 7, s. 3.
- 9) FOJTÍK, Jan. Předpoklady cílevědomé dělné politiky. *Rudé právo*. 10. 1. 1968, roč. 48, č. 9, s. 1.
- 10) KONČELÍK, Jakub. *Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968*. In: Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii: (příspěvky z konference konané v Praze ve dnech 31. 10. - 2. 11. 2002). Praha: Fakulta sociálních věd UK a Matfyzpress, 2002, s. 313.
- 11) HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, díl 11.). Brno: Ústav pro soudobé dějiny a Doplněk, 2004, s. 404.
- 12) Závěr okresních konferencí strany. *Rudé právo*. 18. 3. 1968, roč. 48, č. 77, s. 1.
- 13) Zásadní a ostře kritický duch konferencí. *Rudé právo*. 19. 3. 1968, roč. 48, č. 78, s. 1.
- 14) Předsednictvo NS projednalo politickou situaci v zemi. *Rudé právo*. 21. 3. 1968, roč. 48, č. 80, s. 1.
- 15) Poslanci posuzují vnitropolitickou situaci. *Rudé právo*. 21. 3. 1968, roč. 48, č. 81, s. 1.
- 16) Rozhovor s doc. Grónským. *Mladá fronta*. 21. 3. 1968, roč. 24, č. 80, s. 5.
- 17) Dopis Národnímu shromáždění. *Mladá fronta*. 22. 3. 1968, roč. 24, č. 81, s. 1.
- 18) BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 68.
- 19) „Vážení soudruzi poslanci,

Oznamuji Vám, že jsem se rozhodl rezignovat na funkci presidenta Československé socialistické republiky. Toto své rozhodnutí jsem učinil po bedlivé úvaze, vycházející z vnitřní situace, která u nás v současné době je, dále z toho, abych pomohl svým krokem k dalšímu rozvoji socialistické společnosti, k upevnění naší socialistické vlasti.

Prosím, abyste mi uvěřili, že po dobu své činnosti jako prezident republiky jsem se snažil vycházet vždy ve své práci ze zájmů našeho pracujícího lidu, ze zájmů naší vlasti, ve shodě s našimi socialistickými cíli. Snažil jsem se, abych i jako prezident republiky přispěl k upevnění mezinárodního postavení naší republiky a zabezpečení i její bezpečnosti. Do funkce presidenta republiky jsem byl navržen ústředním výborem KSČ a schválen vámi, soudruzi poslanci. Svě rozhodnutí odstoupit z funkce presidenta republiky jsem již oznámil předsednictvu ústředního výboru Komunistické strany Československa.

Prosím, abyste vzali na vědomí mé poděkování za Vaši spolupráci se mnou. Přeji naší socialistické vlasti, Československé socialistické republice, nových úspěchů na její cestě vpřed v zájmu našeho lidu, v zájmu pokroku a míru. Se soudružským pozdravem“

In. FELCMAN, Ondřej. *Vláda a prezident: období pražského jara (prosinec 1967 - srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 8., sv. 1. Brno: Ústav pro soudobé dějiny a Doplněk, 2000, s. 142.

- 20) HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky*. (Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, díl 11.). Brno: Ústav pro soudobé dějiny a Doplněk, 2004, s. 93-95.
- 21) Konec jedné epochy čs. historie. *Rudé právo*, 23. 3. 1968, roč. 48, č. 82, s. 7.
- 22) PROVAZNÍK, Zdeněk. S generálem Ludvíkem Svobodou – O svobodě. *Rudé právo*, 24. 3. 1968, roč. 48, č. 83, s. 1.
- 23) Návrhy odbojářů. *Rudé právo*, 24. 3. 1968, roč. 48, č. 83, s. 1.
- 24) Návrhy na prezidenta. *Mladá fronta*, 24. 3. 1968, roč. 24, č. 83, s. 1.
- 25) ČSSR hledá nové cesty (Ohlasy na události u nás). *Mladá fronta*, 25. 3. 1968, roč. 24, č. 84, s. 2.
- 26) HÁJEK, Miroslav. Naše poznámka – Kdo bude prezidentem? *Mladá fronta*, 25. 3. 1968, roč. 24, č. 84, s. 2.
- 27) Svět o odstoupení A. Novotného. *Mladá fronta*, 24. 3. 1968, roč. 24, č. 83, s. 6.
- 28) Kdo to bude? *Zemědělské noviny*, 26. 3. 1968, roč. 24, č. 85, s. 1.
- 29) Kdo za prezidenta? *Mladá fronta*, 27. 3. 1968, roč. 24, č. 86, s. 2.
- 30) Nebývalý zájem o politiku. *Mladá fronta*, 27. 3. 1968, roč. 24, č. 86, s. 5.
- 31) VESELÝ, Z. Koho na presidentský úřad. *Lidová demokracie*, 27. 3. 1968, roč. 24, č. 86, s. 5
- 32) citace - [ih]. Kdo do funkce prezidenta? *Rudé právo*, 28. 3. 1968, roč. 48, č. 87, s. 6.
- ČTK. Kdo má největší šanci být prezidentem? *Lidová demokracie*, 28. 3. 1968, roč. 24, č. 87, s. 1.
- 33) [ich] Ve středu pozornosti Ludvík Svoboda. *Svobodné slovo*, 28. 3. 1968, roč. 24, č. 87, s. 1.
- 34) Kdo bude ten pravý? *Svobodné slovo*, 28. 3. 1968, roč. 24, č. 87, s. 1.
- 35) Záznam vystoupení prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka na zasedání ÚV KSČ 28. března 1968 k návrhu na kandidaturu Ludvíka Svobody na úřad prezidenta republiky. In: FELCMAN, Ondřej. *Vláda a prezident: období pražského jara (prosinec 1967 - srpen 1968)* (Prameny k dějinám československé krize 1967-1970 ; díl 8., sv. 1.). Brno: Ústav pro soudobé dějiny a Doplněk, 2000, s. 159.
- 36) *Vzpomínám si, jak se J. Dolanský s úsměvem obrátil na L. Svobodu a říkal mu: „Tak, ty stará vojno, vid', že to potáhneš s námi.“ Ludvík Svoboda, který byl pochopitelně již předem informován o účelu pozvání k Dubčekovi, mu rovněž neformálně odpověděl asi v tomto smyslu: „No, chlapi, když mi dáte důvěru, vynasnažím se ji nezklamat.“* (NOVÁK, Ladislav. *Kancléřem tří prezidentů*. Praha: Petrklíč, 2002, s. 65.)
- 37) CÍSAŘ, Čestmír. *Člověk a politik. Kniha vzpomínek a úvah*. Praha: ETC Publishing, 1998, s. 399.
- 38) Návštěvou u L. Svobody. *Svobodné slovo*, 30. 3. 1968, roč. 24, č. 89, s. 1.
- 39) CÍSAŘ, Čestmír. *Člověk a politik. Kniha vzpomínek a úvah*. Praha: ETC Publishing, 1998, s. 399.
- 40) Osobnost spjatá s bojem, životem a prací národů socialistického Československa. *Rudé právo*, 31. 3. 1968, roč. 48, č. 90, s. 1.
- 41) Osobnost spjatá s bojem, životem a prací národů socialistického Československa. *Rudé právo*, 31. 3. 1968, roč. 48, č. 90, s. 1.
- 42) ŠÍP, Emil. Buďte pozdraven, soudruhu presidente! *Rudé právo*, 31. 3. 1968, roč. 48, č. 90, s. 1.
- 43) Plénum ÚV KSČ zvolilo předsednictvo a sekretariát ÚV KSČ. *Rudé právo*, 5. 4. 1968, roč. 48, č. 95, s. 1.